

3.6 Cocke-Younger-Kasami -jäsennessalgoritmi

Osittava jäsentäminen on selkeä ja tehokas jäsennessmenetelmä LL(1)-kieliopille: n merkin mittaisen syötemerkkijonon käsittely sujuu ajassa $O(n)$. LL(1)-kieliopit ovat kuitenkin melko rajoitettu luokka; yleisen jäsennessongelman ratkaisu ei ole yhtä helppoa.

Periaatteessa ongelma voidaan ratkaista esim. soveltamalla yleistä (peruuttavaa) osittavaa jäsennessä, mutta käytännössä vaikeudeksi muodostuu erilaisten kokeiltavien johtovaihtoehtojen suuri määrä. (Tyypillisesti $O(c^n)$ kpl jollakin $c \geq 2$.)

Cocke-Younger-Kasami -algoritmi on yleiseen ns. dynaamisen ohjelmoinnin tekniikkaan (t. osaratkaisujen taulukointiin) perustuva menetelmä mielivaltaisen yhteydettömän kieliopin tuottamien merkkijonojen tunnistamiseen. Menetelmä toimii ajassa $O(n^3)$, missä n on tutkitavan merkkijonon pituus.

Algoritmia varten määritellään ensin joitakin kielioppimuunnoksia.

1

2

1. ϵ -produktioiden poistaminen

Olkoon $G = (V, \Sigma, P, S)$ yhteydettömän kielioppi. Välike $A \in V - \Sigma$ on *tyhjentyvä*, jos $A \xrightarrow{G}^* \epsilon$.

Lemma 3.5. Mistä tahansa yhteydettömästä kieliopista G voidaan muodostaa ekvivalentti kielioppi G' , jossa enintään lähtösymboli on tyhjentyvä.

Todistus. Olkoon $G = (V, \Sigma, P, S)$. Selvitetään ensin G :n tyhjentyvät välikkeet seuraavasti:

(i) asetetaan aluksi

$NULL := \{A \in V - \Sigma \mid A \rightarrow \epsilon \text{ on } G\text{:n produktio}\};$

(ii) toistetaan sitten seuraavaa $NULL$ -joukon laajennusoperaatiota, kunnes joukko ei enää kasva:

$NULL := NULL \cup \{A \in V - \Sigma \mid A \rightarrow B_1 \dots B_k \text{ on } G\text{:n prod.}, B_i \in NULL \text{ kaikilla } i = 1, \dots, k\}.$

Tämän jälkeen korvataan kukin G :n produktio $A \rightarrow X_1 \dots X_k$ kaikkien sellaisten produktioiden joukolla, jotka ovat muotoa

$$A \rightarrow \alpha_1 \dots \alpha_k, \quad \text{missä} \\ \alpha_i = \begin{cases} X_i, & \text{jos } X_i \notin NULL; \\ X_i \text{ tai } \epsilon, & \text{jos } X_i \in NULL. \end{cases}$$

Lopuksi poistetaan kaikki muotoa $A \rightarrow \epsilon$ olevat produktiot. Jos poistettavana on myös produktio $S \rightarrow \epsilon$, otetaan muodostettavaan kielioppiin G' uusi lähtösymboli S' ja sille produktiot $S' \rightarrow S$ ja $S' \rightarrow \epsilon$. \square

3

4

Esimerkki. Poistetaan ε -produktiot kieliopista:

$$\begin{aligned} S &\rightarrow A \mid B \\ A &\rightarrow aBa \mid \varepsilon \\ B &\rightarrow bAb \mid \varepsilon \end{aligned} \quad \Rightarrow \quad (\text{NULL} = \{A, B, S\})$$

$$\begin{aligned} S &\rightarrow A \mid B \mid \varepsilon \\ A &\rightarrow aBa \mid aa \mid \varepsilon \\ B &\rightarrow bAb \mid bb \mid \varepsilon \end{aligned} \quad \Rightarrow$$

$$\begin{aligned} S' &\rightarrow S \mid \varepsilon \\ S &\rightarrow A \mid B \\ A &\rightarrow aBa \mid aa \\ B &\rightarrow bAb \mid bb. \end{aligned}$$

5

Tämän jälkeen poistetaan G :stä kaikki yksikköproduktiot ja lisätään niiden sijaan kaikki mahdolliset produktiot muotoa $A \rightarrow \omega$, missä $B \rightarrow \omega$ on G :n ei-yksikköproduktio jollakin $B \in F(A)$.

□

2. Yksikköproduktioiden poistaminen

Produktio muotoa $A \rightarrow B$, missä A ja B ovat välitteitä, on *yksikköproduktio*.

Lemma 3.6. Mistä tahansa yhteydettömästä kieliopista G voidaan muodostaa ekvivalentti kielioppi G' , jossa ei ole yksikköproduktioita.

Todistus. Olkoon $G = (V, \Sigma, P, S)$. Selvitetään ensin G :n kunkin välitteen "yksikköseuraajat" seuraavasti:

(i) asetetaan aluksi kullekin $A \in V - \Sigma$:

$$F(A) := \{B \in V - \Sigma \mid A \rightarrow B \text{ on } G\text{:n produktio}\};$$

(ii) toistetaan sitten seuraavia F -joukkojen laajenusoperaatiota, kunnes joukot eivät enää kasva:

$$F(A) := F(A) \cup \bigcup \{F(B) \mid A \rightarrow B \text{ on } G\text{:n produktio}\}.$$

6

Esimerkki. Poistetaan yksikköproduktiot aiemmin muodostetusta kieliopista:

$$\begin{aligned} S' &\rightarrow S \mid \varepsilon \\ S &\rightarrow A \mid B \\ A &\rightarrow aBa \mid aa \\ B &\rightarrow bAb \mid bb. \end{aligned}$$

Välitteiden yksikköseuraajat ovat: $F(S') = \{S, A, B\}$, $F(S) = \{A, B\}$, $F(A) = F(B) = \emptyset$. Korvaamalla yksikköproduktiot edellä esitetyllä tavalla saadaan kielioppi:

$$\begin{aligned} S' &\rightarrow aBa \mid aa \mid bAb \mid bb \mid \varepsilon \\ S &\rightarrow aBa \mid aa \mid bAb \mid bb \\ A &\rightarrow aBa \mid aa \\ B &\rightarrow bAb \mid bb. \end{aligned}$$

(Huomataan, että välite S on nyt itse asiassa "turha", so. se ei voi esiintyä minkään kieliopin lauseen johdossa. Myös turhat välitteet voidaan haluttaessa poistaa kieliopista samantapaisella algoritmilla (HT).)

7

8

Chomskyn normaalimuoto

Yhteydetön kielioppi $G = (V, \Sigma, P, S)$ on *Chomskyn normaalimuodossa*, jos sen välikkeistä enintään S on tyhjentyvä, ja mahdollista produktiota $S \rightarrow \varepsilon$ lukuunottamatta muut produktiot ovat muotoa

$$A \rightarrow BC \quad \text{tai} \quad A \rightarrow a,$$

missä A, B ja C ovat välikkeitä ja a on päätemerkki.

Lisäksi vaaditaan yksinkertaisuuden vuoksi, että lähtösymboli S ei esiinny minkään produktion oikealla puolella.

Lause 3.7. Mistä tahansa yhteydetömmästä kieliopista G voidaan muodostaa ekvivalentti Chomskyn normaalimuotoinen kielioppi G' .

Todistus. Olkoon $G = (V, \Sigma, P, S)$. Poistetaan ensin G :stä ε -produktiot ja yksikköproduktiot lemموjen 3.5 ja 3.6 konstruktioilla. Tämän jälkeen kaikki G :n produktiot ovat muotoa $A \rightarrow a$ tai $A \rightarrow X_1 \dots X_k$, $k \geq 2$ (tai $S \rightarrow \varepsilon$).

Lisätään ensin kielioppiin kutakin päätemerkkiä a varten uusi välike C_a ja sille produktio $C_a \rightarrow a$. Korvataan sitten kussakin muotoa $A \rightarrow X_1 \dots X_k$, $k \geq 2$, olevassa produktiossa ensin kaikki päätemerkit em. uusilla välikkeillä, ja sitten koko produktio produktiojoukolla

$$\begin{aligned} A &\rightarrow X_1 A_1 \\ A_1 &\rightarrow X_2 A_2 \\ &\vdots \\ A_{k-2} &\rightarrow X_{k-1} X_k, \end{aligned}$$

missä A_1, \dots, A_{k-2} ovat jälleen uusia välikkeitä.

□

Esimerkki. Kielioppi:

$$\begin{aligned} S &\rightarrow aBCd \mid bbb \\ B &\rightarrow b \\ C &\rightarrow c \end{aligned}$$

Em. konstruktioilla saatu Chomskyn normaalimuoto:

$$\begin{aligned} S &\rightarrow C_a S_1^1 \\ S_1^1 &\rightarrow B S_2^1 \\ S_2^1 &\rightarrow C C_d \\ S &\rightarrow C_b S_1^2 \\ S_1^2 &\rightarrow C_b C_b \\ B &\rightarrow b \\ C &\rightarrow c \\ C_a &\rightarrow a \\ C_b &\rightarrow b \\ C_c &\rightarrow c \\ C_d &\rightarrow d. \end{aligned}$$

CYK-algoritmi

Olkoon $G = (V, \Sigma, P, S)$ yhteydetön kielioppi. Lauseen 3.7 nojalla voidaan olettaa, että G on Chomskyn normaalimuodossa. Kysymys, kuuluuko annettu merkkijono x kieleen $L(G)$ voidaan tällöin ratkaista seuraavasti:

Jos $x = \varepsilon$, niin $x \in L(G)$ joss $S \rightarrow \varepsilon$ on G :n produktio.

Muussa tapauksessa merkitään $x = a_1 \dots a_n$ ja tarkastellaan x :n eri osajonojen tuottamista.

Merkitään N_{ik} :lla niiden välikkeiden A joukkoa, joista voidaan tuottaa x :n positiosta i alkava, k merkin mittainen osajono:

$$N_{ik} = \{A \in V - \Sigma \mid A \xrightarrow[G]{*} a_i \dots a_{i+k-1}\}, \\ 1 \leq i \leq i+k-1 \leq n.$$

Joukot N_{ik} voidaan laskea taulukoimalla lyhyistä osajonoista pitempiin seuraavassa esitettävällä tavalla. Selvästi on $x \in L(G)$ joss $S \in N_{1n}$.

Joukkojen N_{ik} laskeminen:

(i) asetetaan aluksi kaikilla $i = 1, \dots, n$:

$$N_{i1} := \{A \in V - \Sigma \mid A \rightarrow a_i \text{ on } G\text{:n produktio}\};$$

(ii) lasketaan sitten kaikilla $k = 2, \dots, n$ ja kul-
lakin k kaikilla $i = 1, \dots, n - k + 1$:

$$N_{ik} := \bigcup_{j=1}^{k-1} \{A \in V - \Sigma \mid A \rightarrow BC \text{ on } G\text{:n produktio, missä } B \in N_{ij} \text{ ja } C \in N_{i+j, k-j}\}. \quad \square$$

Esimerkki. Chomskyn normaalimuotoinen kie-
lioppi G :

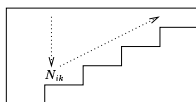
$$\begin{array}{l|l} S \rightarrow AB & BC \\ A \rightarrow BA & a \\ B \rightarrow CC & b \\ C \rightarrow AB & a \end{array}$$

CYK-algoritmin laskenta tällä kieliopilla ja syö-
tejonolla $x = baaba$:

N_{ik}	$i \rightarrow$				
	1 : b	2 : a	3 : a	4 : b	5 : a
1	B	A, C	A, C	B	A, C
2	S, A	B	S, C	S, A	-
$k \downarrow$ 3	\emptyset	B	B	-	-
4	\emptyset	S, A, C	-	-	-
5	S, A, C	-	-	-	-

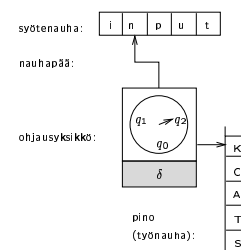
Koska lähtösymboli S kuuluu joukkoon N_{15} ,
päätellään että x kuuluu kieleen $L(G)$.

Yleisesti ottaen CYK-algoritmissa jotakin jouk-
koa N_{ik} määritettäessä edetään samanaikaises-
ti sarakkeessa N_{ij} joukkoa N_{ik} "kohti" ja dia-
gonaalia $N_{i+j, k-j}$ pitkin siitä "poispäin":

3.7 Pinoautomaatit

Yhteydettömille kielille saadaan automaattika-
rakterisointi ns. *pinoautomaattien* avulla:

Intuitiivisesti pinoautomaatti on äärellinen au-
tomaatti, johon on lisätty yksi potentiaalises-
ti ääretön *työnauha*. Työnauhan käyttö ei kui-
tenkaan ole rajoittamatonta, vaan tieto on sillä
organisoitu *pinoksi*: automaatti voi lukea ja kir-
joittaa vain nauhan toiseen päähän, ja päästäk-
seen lukemaan aiemmin kirjoittamiaan merkke-
jä sen täytyy pyyhkiä viimeisin merkki pois.

Määritelmä 3.2 Pinoautomaatti on kuusikko

$$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, F),$$

missä

- Q on tilojen äärellinen joukko;
- Σ on syöteaakkosto;
- Γ on pinoaakkosto;
- $\delta : Q \times (\Sigma \cup \{\varepsilon\}) \times (\Gamma \cup \{\varepsilon\}) \rightarrow \mathcal{P}(Q \times (\Gamma \cup \{\varepsilon\}))$ on (joukkoarvoinen) siirtymäfunktio;
- $q_0 \in Q$ on alkutila;
- $F \subseteq Q$ on (hyväksyvien) lopputilojen joukko.

17

Automaatin tilanne on kolmikko $(q, w, \alpha) \in Q \times \Sigma^* \times \Gamma^*$; erityisesti automaatin alkutilanne syötteellä x on kolmikko (q_0, x, ε) .

Intuitio: tilanteessa (q, w, α) automaatti on tilassa q , syötemerkkijonon käsittelemätön osa on w ja pinossa on ylhäältä alas lukien merkkijono α .

Tilanne (q, w, α) johtaa suoraan tilanteeseen (q', w', α') , merkitään

$$(q, w, \alpha) \vdash_M (q', w', \alpha'),$$

jos voidaan kirjoittaa $w = \sigma w', \alpha = \gamma \beta, \alpha' = \gamma' \beta$ ($|\sigma|, |\gamma|, |\gamma'| \leq 1$), siten että

$$(q', \gamma') \in \delta(q, \sigma, \gamma).$$

19

Siirtymäfunktion arvon

$$\delta(q, \sigma, \gamma) = \{(q_1, \gamma_1), \dots, (q_k, \gamma_k)\}$$

tulkinta on, että ollessaan tilassa q ja lukiesaan syötemerkin σ ja pinomerkin γ automaatti voi siirtyä johonkin tiloista q_1, \dots, q_k ja korvata vastaavasti pinon päällimmäisen merkin jollakin merkeistä $\gamma_1, \dots, \gamma_k$. Pinoautomaatit ovat siis yleisessä tapauksessa epädeterministisiä.

Jos $\sigma = \varepsilon$, automaatti tekee siirtymän syötemerkkiä lukematta. Jos $\gamma = \varepsilon$, automaatti ei lue pinomerkkiä ja uusi kirjoitettu merkki tulee pinon päälle vanhaa päällimmäistä merkkiä poistamatta ("push"-operaatio). Jos pinosta luettu merkki on $\gamma \neq \varepsilon$ ja kirjoitettavana on $\gamma_i = \varepsilon$, pinosta poistetaan sen päällimmäinen merkki ("pop"-operaatio).

18

Tilanne (q, w, α) johtaa tilanteeseen (q', w', α') , merkitään

$$(q, w, \alpha) \vdash_M^* (q', w', \alpha'),$$

jos on olemassa tilannejono $(q_0, w_0, \alpha_0), (q_1, w_1, \alpha_1), \dots, (q_n, w_n, \alpha_n)$, $n \geq 0$, siten että

$$(q, w, \alpha) = (q_0, w_0, \alpha_0) \vdash_M (q_1, w_1, \alpha_1) \vdash_M \dots \vdash_M (q_n, w_n, \alpha_n) = (q', w', \alpha').$$

Pinoautomaatti M hyväksyy merkkijonon $x \in \Sigma^*$, jos

$(q_0, x, \varepsilon) \vdash_M^* (q_f, \varepsilon, \alpha)$ joillakin $q_f \in F$ ja $\alpha \in \Gamma^*$, siis jos se syötteen loppuessa on jossakin hyväksyvässä lopputilassa; muuten M hylkää x :n.

Automaatin M tunnistama kieli on:

$$L(M) = \{x \in \Sigma^* \mid (q_0, x, \varepsilon) \vdash_M^* (q_f, \varepsilon, \alpha) \text{ joillakin } q_f \in F \text{ ja } \alpha \in \Gamma^*\}.$$

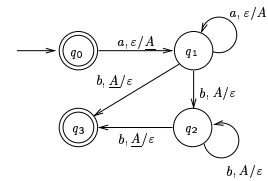
20

Esimerkki. Pinoautom. kielelle $\{a^k b^k \mid k \geq 0\}$:

$M = (\{q_0, q_1, q_2, q_3\}, \{a, b\}, \{A, \underline{A}\}, \delta, q_0, \{q_0, q_3\})$,

missä

- $\delta(q_0, a, \varepsilon) = \{(q_1, \underline{A})\}$,
- $\delta(q_1, a, \varepsilon) = \{(q_1, A)\}$,
- $\delta(q_1, b, A) = \{(q_2, \varepsilon)\}$,
- $\delta(q_1, b, \underline{A}) = \{(q_3, \varepsilon)\}$,
- $\delta(q_2, b, A) = \{(q_2, \varepsilon)\}$,
- $\delta(q_2, b, \underline{A}) = \{(q_3, \varepsilon)\}$,
- $\delta(q, \sigma, \gamma) = \emptyset$ muilla (q, σ, γ) .

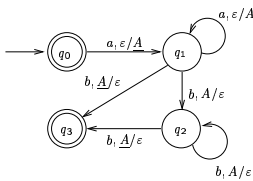

Automaatin toiminta syötteellä $aabb$:

$(q_0, aabb, \varepsilon) \vdash (q_1, abb, \underline{A}) \vdash (q_1, bb, \underline{AA})$
 $\vdash (q_2, b, \underline{A}) \vdash (q_3, \varepsilon, \varepsilon)$.

Koska $q_3 \in F = \{q_0, q_3\}$, on siis $aabb \in L(M)$.

Kaavioesitys:

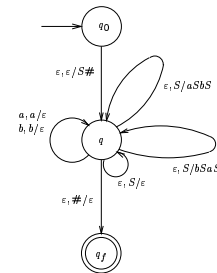

Pinoautomaatit ja yhteydettömät kielet

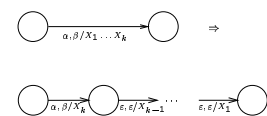
Lause 3.8 Kieli on yhteydetön, jos ja vain jos se voidaan tunnistaa jollakin (epädeterministisellä) pinoautomaatilla. \square

Em. lauseen todistus sivuutetaan tässä, mutta periaatteena esim. annettua kielioppia G vastaavan pinoautomaatin M_G toiminnassa on, että M_G :n pinon käyttäytyminen syötteellä x noudattelee G :n mukaisen vasemman lausejohdon $S \xRightarrow{\lim}^* x$ etenemistä: jos pinon päällimmäisenä on välimerkki, sovelletaan jotain G :n produktiota ja lisätään pinon pinnalle vastaavat merkit; jos pinon päällimmäisenä on päätemerkki, se sovitetaan yhteen seuraavan syötemerkin kanssa.

Esimerkki. Kielioppia $\{S \rightarrow aSbS \mid bSaS \mid \varepsilon\}$ vastaava pinoautomaatti:

Automaatin kuvauksessa on käytetty seuraavaa luonnollista lyhennemerkintää:

Esimerkiksi syötteellä $abab$ on em. automaatilla seuraava hyväksyvä laskenta:

$$\begin{array}{ll}
 (q_0, abab, \varepsilon) \vdash (q, abab, S\#) & \vdash^* (q, abab, aSbS\#) \\
 \vdash (q, bab, SbS\#) & \vdash^* (q, bab, bSaSbS\#) \\
 \vdash (q, ab, SaSbS\#) & \vdash (q, ab, aSbS\#) \\
 \vdash (q, b, SbS\#) & \vdash (q, b, bS\#) \\
 \vdash (q, \varepsilon, S\#) & \vdash (q, \varepsilon, \#) \\
 \vdash (q_f, \varepsilon, \varepsilon). &
 \end{array}$$

Tämä vastaa annetun kieliopin mukaista lauseen $abab$ vasenta johtoa:

$$\begin{array}{l}
 \underline{S} \Rightarrow a\underline{S}bS \Rightarrow ab\underline{S}aSbS \Rightarrow aba\underline{S}bS \\
 \Rightarrow abab\underline{S} \Rightarrow abab.
 \end{array}$$

Pinoautomaatti M on *deterministinen*, jos jokaisella tilanteella (q, w, α) on enintään yksi mahdollinen seuraaja (q', w', α') , jolla

$$(q, w, \alpha) \vdash_M (q', w', \alpha')$$

Toisin kuin äärellisten automaattien tapauksessa, *epädeterministiset pinoautomaatit ovat aidosti vahvempia kuin deterministiset*. Esimerkiksi kieli $\{ww^R \mid w \in \{a, b\}^*\}$ voidaan tunnistaa epädeterministisellä, mutta ei deterministisellä pinoautomaatilla. (Tod. siv.)

Yhteydetön kieli on *deterministinen*, jos se voidaan tunnistaa jollakin deterministisellä pinoautomaatilla. Deterministiset kielet voidaan jäsentää ajassa $O(n)$; yleiset yhteydettömät kielet vaativat tunnetuilla menetelmillä lähes ajan $O(n^3)$.